

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTAS

Elena Baliutytė-Riliškienė

LAIKO ĮKAITĖ IR PARTNERĖ:
SOVIETINĖ IR POSOVIETINĖ LIETUVIŲ
LITERATŪROS KRITIKA
(1945–2000)

Habilitacijos procedūrai teikiamų
mokslo darbų (monografijos ir straipsnių) apžvalga
Humanitariniai mokslai, filologija (o4H)

Vilnius, 2009

© Elena Baliutytė-Riliškienė, 2009

© Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009

ISBN ????????????????????

TURINYS

1. Įžanga

Laiko įkaitė ir partnerė: sovietinė ir posovietinė lietuvių literatūros kritika (1945–2000). Tyrimo aktualumas
Teikiamų mokslo darbų tikslas ir uždaviniai
Mokslo darbų rezultatų apibavimas
Mokslo darbų praktinis taikomumas

2. Monografijos ir straipsnių apžvalga. Laiko įkaitė ir partnerė: sovietinė ir posovietinė lietuvių literatūros kritika (1945–2000): svarbiausios raidos tendencijos

2. 1. Lietuvių literatūros kritika sovietmečiu: tarp įkaitės ir partnerės
2. 2. Pirmasis nepriklausomybės dešimtmetis: literatūros kritikos ir mokslo situacija: problemos, uždaviniai, rezultatai
2. 3. Penki portretai: Vytautas Kubilius, Albertas Zalatorius, Viktorija Daujotytė, Kęstutis Nastopka ir Rimvydas Šilbajoris

3. Išvados ir mokslinių tyrimų tęstinumas

4. Habilitacijos procedūrai teikiamos publikacijos

1. ĮŽANGA

Pirmiausia noriu atkreipti dėmesį į apžvalgoje tarsi besidvejinantį autorės žvilgsnį: viena vertus, pristatoma 2002 metais publikuota monografija, kita vertus, ji apžvelgiama iš šiandienos pozicijos, t. y. jau iš kelerių metų perspektyvos. Tokį dvigubą rakursą paremia ir į apžvalgą įtraukti pastarųjų metų monografijos tema paskelbti straipsniai, kuriuose jau esama savirefleksijos bei reinterpretacijos. Todėl autorė ne tik apžvelgia, kas buvo padaryta sovietmečio literatūros tyrimuose per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį, bet lakoniškai pateikia ir vėlesnį sovietmečio kritinės refleksijos tęsinį.

Laiko įkaitė ir partnerė: sovietinė ir posovietinė lietuvių literatūros kritika (1945–2000). Tyrimo aktualumas. Literatūros kritika, kaip tyrimo objektas, į lietuvių literatūrologijos akiratį pakliūva nedažnai. Habilitacijos procedūrai teikiama monografija *Laiko įkaitė ir partnerė: Lietuvių literatūros kritika, 1945–2000* (2002), Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, buvo pirmasis tyrimas, skirtas sovietinio laikotarpio literatūros kritikai. Sovietmečiu buvo išleista Algimanto Bučio lietuvių literatūros kritikai skirta knyga *Literatūros savimone. Nacionalinis aspektas* (1985), bet joje objekto vaizdas dėl ideologinių aplinkybių buvo iškreiptas. 2007 metais Viktorija Daujotytė publikavo akademinio kurso paskaitas *Lietuvių literatūros kritika*, kur pateiktas lietuvių literatūros kritikos istorijos vaizdas, apimantis ir sovietmečio kritiką. Profesorės dėmesio centre – kritikos, kaip literatūros refleksijos, metodologinės formos bei galimybės. Habilitacijos procedūrai teikiamoje mano monografijoje *Laiko įkaitė ir partnerė: Lietuvių literatūros kritika, 1945–2000* sovietmečio literatūros kritika traktuojama sociologiškiau, kaip institucija, pabrėžiant jos santykį su galios struktūromis, analizuojant jos ideologinę funkciją bei pastangas jai priešintis. Monografija rašyta kaip literatūros kritikos žanro sovietmečiu istorija, pagrindžiant sovietmečio periodizaciją, apibrėžiant socialistinio realizmo reiškinių, atskleidžiant kritikos modernėjimo ir kartu laisvėjimo raidą, išryškinant kritikų stilistines individualybes. Be to, monografijoje apžvelgiama ir literatūros kritikos situacija, problemos bei rezultatai pirmuoju nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiu.

Lietuvių literatūros padėtis sovietmečiu siauriau ar plačiau aptariama ne viename istoriografinio pobūdžio darbe (kolektyviniame straipsnių rinkinyje *XX amžiaus lietuvių literatūra*, 1994; Vytauto Kubiliaus *XX amžiaus literatūroje*; 1995, Viktorijos Daujotytės *Salomėjos Nėries rudo*, 1995, *Salomėja Nėris*, 1999, *Parašyta moterų*, 2001, *Raštai ir paraštės: Apie Justino Marcinkevičiaus kūrybą*, 2003, *Gyvenimas prie turgaus: Monografija apie Joną Strielkūną*, 2008; Donatos Mitaitės *Tomas Venclova*, 2002; Jūratės Sprindytės *Lietuvių apysaka*, 1996; Ritos Tūtlytės *Antanas Miškinis*, 1997; Petro Braženo *Petras Cvirka*, 1998, ir Juozo Apučio *kūryba*, 2007; Solveigos Daugirdaitės *Moterų rūpesčiai, rūpesčių moterys*, 2002). Vis dėlto ir baigiantis antrajam nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiui probleminių sovietmečio literatūrai skirtų darbų pasigendama, nors jų poreikis akivaizdus; pastaruoju metu visuomenės dėmesys sovietmečio kultūros paveldui apskritai stiprėja. Tai skatina ne tik istorinis interesas: tokie tyrimai tampa būtini, norint suprasti posovietinę visuomenės ir kultūros transformacijų būklę. Besibaigiantis antrasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis neretai vis dar vadinamas posovietiniu ar pokomunistiniu, taip pabrėžiant, kad sovietmetis vis dar „tęsiasi“ ir kad buvę procesai tebedaro įtaką dabartiniam visuomenės būviui, sąmonei ir pan. Pastaruoju metu suintensyvėjęs tarpdalykinis sovietmečio kultūros paveldo tyrimų pobūdis (telkiami sovietmečio kultūros ir literatūros transformacijų tyrimo centrai VDU, LLTI, rengiamos tarpdalykinės sovietmečio paveldui skirtos konferencijos) suaktualina ir šio laikotarpio atskirų meno sričių tyrimus. Be to, pastaruoju metu istoriografinio pobūdžio sovietmečio kultūros tyrimus papildė ir metodologiškai nauji požiūriai: tai jau ir praktiniais literatūros tyrimais Lietuvoje prigyjanti postkolonijinė kritika (Dano Lapkaus studija *Potekscijų ribos: uždraustos tapatybės devintojo dešimtmečio lietuvių prozoje*, Chicago, 2003; Dalios Cidzikaitės *Kitas lietuvių prozoje*, 2007; Almanto Samalavičiaus *Kaita ir tęstinumas*, 2008; Violetos Kelertienės *Kita vertus...*, 2006, bei jos parengtas kolektyvinis straipsnių rinkinys *Baltic postcolonialism*, 2006).

Sąlygiškai galima išskirti du sovietmečio kultūros paveldo tyrimo etapus: iš pradžių ieškota kriterijų, kaip atskirti ir apibrėžti tokias kultūros santykio su totalitarinės valdžios institucijomis formas, kaip pasipriešinimas, kolaboravimas ir prisitaikymas (*Priklausomybės metų (1940–1990) lietuvių visuomenė: Pasipriešinimas ir/ar prisitaikymas*, Pasaulio lituanistų bendrijos konferencijos medžiaga, 1996). Vėliau ima vyrauti tendencija objektą ne tiek ideologiškai vertinti, kiek ieškoti naujų konceptualizavimo būdų (iš naujausių tokio pobūdžio darbų minėtina Rimanto Kmitos daktaro disertacija *Lietuvių poezijos modernėjimas totalitarinės*

tvarkos rėmuose, 2008). Kita vertus, pastaruoju metu imperatyviai ima reikštis ir priešinga nuostata: dar radikaliau nei pirmojo dešimtmečio darbuose ideologiškai įvertinti sovietmečio kultūros paveldą – desovietizuoti praeitį, o kartu ir dabartį. Tokiu atveju jau nebeskiriamos kolaboravimo ir prisitaikymo pozicijos, viskas, išskyrus ginkluotą rezistenciją ir pagrindinę antisovietinę veiklą, laikoma prisitaikymu. Ši pozicija neigia sovietmečiu buvus legalią alternatyvią, totalitarizmui opozicišką kultūros laikyseną, viskas išdėstoma vienoje plokštumoje: nuo Liongino Šepečio iki Alberto Zalatoriaus ar Vytauto Kubiliaus. Tai akivaizdu Nerijos Putinaitės studijoje *Nenutrūkusi styga: Prisitaikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje* (2007). Iš esmės panašios nuostatos laikosi ir postkolonijinės kritikos perspektyvą palaikantys autoriai: pasak jų, visa kolonijinė kultūra yra persmelkta prisitaikymo dvasios – ji hibridiška, ambivalentiška. Pripažįstant šios pozicijos realumą, negalima nepastebėti, kad šiuo atveju „demaskavimo“ patosas tampa nukreiptas į maištingiausią sovietmečio kultūros dalį (Vytautas Rubavičius, „Sava sovietinė patirtis – suvokimas ir nutylėjimas“, *Kultūros barai*, 2003, Nr. 11, p. 13–20).

Po monografijos paskelbtuose straipsniuose „Tyliosios rezistencijos“ metafora ir prisitaikymo strategijos sovietmečio literatūros kritikoje“ (2007), „Savimonės formos Lietuvos dokumentinėje literatūroje“ (2008) turint omenyje minėtą poziciją naujai argumentuojama monografijos autorės nuostata literatūros kritikos prisitaikymą sovietmečiu traktuoti nevienareikšmiškai, sąlygiškai skiriant du laikysenos tipus: vieną – labiau ideologizuotą bei sociologizuotą, kitą – labiau atitinkantį mokslinį kanoną. Būtent dėl to galima kalbėti apie sovietmečiu prasidėjusį literatūros kritikos modernėjimo procesą, apie besiradusias naujas metodologijas: semiotiką, recepcijos teoriją, fenomenologiją. Literatūros kritikai, rinkęsi socialistinio realizmo metodui nuosaikiai oponavusias metodologijas, kvestionavo meno, kaip tikrovės atspindžio, primityvų supratimą, akcentavo vidinius literatūriškumo momentus, stiprino meno autonomiškumo lauką.

Teikiamų mokslo darbų tikslas bei uždaviniai. Habilitacijos procedūrai teikiamų darbų (monografijos bei straipsnių) tikslas buvo: 1) parašyti sovietmečio literatūros kritikos istoriją; 2) apžvelgti literatūros kritikos ir mokslo situaciją pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu; 3) apibūdinti literatūros kritikų, pasirinkusių socialistiniam realizmui opoziciškas metodologijas, stilistines individualybes. Siekiant šio tikslo, buvo išsikelti tokie uždaviniai: 1) ištirti literatūros kritikos situaciją sovietmečiu; 2) išsiaiškinti literatūros kritikos ir ideologi-

jos santykius; 3) aprašyti socialistinio realizmo reiškinių; 4) nustatyti svarbiausias sovietmečio kritikos raidos tendencijas bei jas lėmusius veiksnius; 5) apibūdinti sovietmečio lietuvių kritikos metodologines orientacijas; 5) apžvelgti literatūros kritikos iššūkius pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu; 6) atskleisti monografiškai išskirtųjų kritikų stilistines individualybes, kūrybos raidą bei ją susieti su metodologiniais ieškojimais.

Mokslo darbų rezultatų aprobavimas. Monografijos tekstas, prieš jį teikiant spaudai, buvo teigiamai įvertintas recenzentų: profesorės habilituotos humanitarinių mokslų dr. Vandos Zaborskaitės ir docento humanitarinių mokslų dr. Regimanto Tamošaičio (recenzentų pavardės įrašytos knygos metrikeje, o recenzijų tekstai pridedami prie habilitacijos procedūrai teikiamų dokumentų). Pasirodžius knygai, kultūrinėje spaudoje pasirodė iš esmės teigiami jos vertinimai: humanitarinių mokslų dr. Marijaus Šidlausko („Įkaito akmenėliai į savo daržą“, *Knygų aidai*, 2002, Nr. 4, p. 2–6), humanitarinių mokslų dr. Aleksandro Krasnovo („Pro absurdus – struktūra“, *Metai*, 2004, Nr. 2, p. 149–151), humanitarinių mokslų dr. Astos Gustaitienės („Žodžio apie literatūrą metamorfozės“, *Darbai ir dienos*, Nr. 36, 2003, p. 307–312). Konceptuali monografijos pozicija buvo patikrinta tarptautinėse konferencijose Rygoje (1996, 2003), Daugpilyje (2005) ir Vilniuje (1997, 2005). Monografijoje pradėtą sovietmečio literatūros kritikos bei posovietinės jos būklės tyrimą autorė tęsia ir tikslina, dalyvaudama konferencijose (VDU, 2008) bei publikuodama naujus mokslinius straipsnius („Savimonės formos Lietuvos dokumentinėje literatūroje“, 2008; „Tyliosios rezistencijos’ metafora ir prisitaikymo strategijos sovietmečio literatūros kritikoje“, 2007; „Žanrai postmodernizmo akivaizdoje: esė ir šiuolaikinis eilėraštis“, 2006; „Eseistikos fenomenas šiuolaikinėje lietuvių literatūroje“, 2006).

Mokslo darbų praktinis taikomumas. Mokslinė monografija *Laiko įkaitė ir partnerė: Lietuvių literatūros kritika, 1945–2000* yra naudojama dėstant akademinis literatūros kritikos kursus VU bei VDU. Pagal bendrą VU ir LLTI literatūrologijos krypties doktorantūros parengtą ir patvirtintą programą „Lietuvių literatūros kritika: istorija ir metodologija“ nuolat atliekamas doktorantų rengimas ir egzaminavimas. Įvairaus profilio enciklopedijoms parašyti straipsniai lietuvių literatūros kritikos istorijos ir personalijų tema. Parengti sovietmečio literatūros tyrimams skirti du projektai: mokslininkų grupės 2009 metams ir ilgalaikio LLTI sovietmečio literatūros tyrimų centro.

2. MONOGRAFIJOS IR STRAIPSNIŲ APŽVALGA.
LAIKO ĮKAITĖ IR PARTNERĖ: SOVIETINĖ IR POSOVIETINĖ
LIETUVIŲ LITERATŪROS KRITIKA (1945–2000):
SVARBIAUSIOS RAIDOS TENDENCIJOS

Habilitacijos procedūrai teikiamą monografiją *Laiko įkaitė ir partnerė: Lietuvių literatūros kritika, 1945–2000* (2002) sudaro trys skyriai: pirmasis skirtas literatūros kritikos situacijai sovietmečiu, jos ideologiniam angažuotumui bei metodologiniam laisvėjimui; antrasis – kritikos pokyčiams pirmuoju nepriklausomybės dešimtmečiu; paskutinįjį knygos skyrių sudaro penkių kritikų portretai: Vytauto Kubiliaus, Alberto Zalatoriaus, Viktorijos Daujotytės, Kęstučio Nastopkos ir Rimvydo Šilbajorio. Tokia pat tvarka toliau dėstant tyrimo rezultatus, bus apžvelgiami ir monografijos tema paskelbti straipsniai.

2. 1. Lietuvių literatūros kritika sovietmečiu:
tarp įkaitės ir partnerės

Sovietmečio lietuvių literatūros kritikos istorija rašyta iš nedidelės perspektyvos – XX amžiaus 10-ojo dešimtmečio pabaigos. Turint omeny, kad literatūros istorijos rašomos (kaip ir apskritai bet kokie praeities tyrimai atliekami) iš *čia* ir *dabar* perspektyvos, neabejotina, kad monografijoje pateikiamam sovietmečio vaizdui turėjo įtakos posovietinio, vadinamojo pereinamojo, laikotarpio pakili, optimistinė laiko dvasia.

Monografija rašyta kaip lietuvių literatūros kritikos vieno laikotarpio istorija, taigi ir kaip pasakojimas. Pasak istoriografijos teoretiko Jørno Rüseno, hermeneutinė istorinio tyrimo metodologija (šalia analitinės) tebėra produktyvi ir šiuolaikiška. Monografijoje stengtasi pasakojimą derinti su analitiniais intarpais, vis dėlto dominuojančia strategija išlaikant objekto raidos, kaitos perspektyvą. Sovietmečio lietuvių literatūros kritika turi aiškias laiko ribas, kurios yra nulemtos išorinių, politinių veiksnių: Sovietų Sąjungos okupacijos 1940-aisiais ir nepriklausomybės atkūrimo 1990-aisiais. Analizuojant literatūros ir jos kritikos sovietizacijos procesus, remtasi dokumentų rinkiniais: *Rašytojas pokario metais* (1991), *Literatūra: 1940–1960* (1992), *Rašytojas ir cenzūra* (1992), oficialiomis, sovietmečiu kas dešimt metų leistomis autobiografinėmis, sovietmečio spauda, atsiminimais ir, žinoma, pačiais literatūros kritikos tekstais.

Darbe dominuojanti hermeneutinė tyrimo strategija derinama su sociologiniu, kultūrologiniu rakursais, ryškiausiai pirmame monografijos skyriuje, ypač aptariant literatūros kritikos situaciją pirmuoju pokario dešimtmečiu, kai literatūros kritika kaip literatūrinė institucija iš esmės nustojo egzistuoti. Politinės cenzūros forma kritikai ir menui buvo įvesta griežta kontrolė, o jų valstybinės mobilizacijos idėja buvo įkūnyta socialistinio realizmo doktrina. „[...] kiekviena visuomenė kontroliuoja, daro atranką, organizuoja ir perskirsto diskurso gamybą, pasitelkdama tam tikras procedūras, kurios turi prislopinti diskurso galias ir pavojus, suvaldyti jo įvykio nenusipėjimą, išvengti jo sunkaus, gąsdinančio materialumo“, – teigia Michel Foucault (*Diskurso tvarka*, iš prancūzų kalbos vertė Marius Daškus, Vilnius: Baltos lankos, 1998, p. 7). Bet normaliose, t. y. demokratiniais principais besivadovaujančiose, visuomenėse racionaliai tvarkomos diskurso gamybos ir jo kontrolės procedūros vyksta „slapta“, tarsi savaime, anonimiškai ir todėl atrodo kaip natūrali, objektyviai egzistuojanti tvarka: neatsitiktinai valdžios galia yra tiesiogiai proporcinga jos sugebėjimui paslėpti savo galios mechanizmus. Totalitarinėse visuomenėse šie galios mechanizmai apnuoginami. Tiesa yra valstybės monopolizuota ir institucionalizuota, teigiama policinėmis priemonėmis. Doktriniškose visuomenėse bet koks diskursas tampa politiniu. Lietuvoje tai buvo ypač akivaizdu pirmuoju pokario dešimtmečiu, kai vulgarizuoti socialistinio realizmo principai (partiškumas, liaudiškumas, tipiškumas, socialistinis humanizmas) buvo diegiami brutaliais represiniais būdais. Politinei valdžiai įvedus tiesioginį meno valdymą, tikraisiais literatūros „kritikais“ tapo aukščiausi partiniai funkcionieriai: pradedant Antanu Sniečkumi, Vladu Niunka, Kaziu Preikšu, Genriku Zimanu ir kt., baigiant Sovietų Sąjungos Komunistų partijos Centro komiteto Politinio biuro nariais. Šią tiesioginę priklausomybę patvirtina ir naujausios šaltinių publikacijos (dokumentų rinkinys *Lietuvos kultūra sovietinės ideologijos nelaisvėje, 1940–1990*, 2005).

Komunistų partijai tapus naujojo kultūros projekto autore, t. y. tikruoju subjektu, kūrėjai atsidūrė objekto pozicijoje. Norint užtikrinti komunistinio meno gamybą, buvo pradėta nuo apskaitos ir kontrolės. Menas yra ideologija, o prie ideologijos gamybos bet ko prileisti negalima: būtina griežta gamintojų atranka. Kūrybinės sąjungos tapo būtent tokiais ideologinės atrankos, apskaitos ir kontrolės institucijomis. Šiuo ideologinio virsmo metu literatūros kritika atliko represinę funkciją; svarbiausias jai keliamas uždavinys buvo atrinkti ir išugdyti ideologiškai patikimus, sovietinei santvarkai lojalius literatūrinio diskurso subjektus bei apibrėžti naujojo socialistinio diskurso turinį. Literatūros

kritikai teko aukos ir budelio vaidmuo. Ištįsą dešimtmetį trukusi rašytojų ir literatūros kritikų prievartinio tapsmo naujosios kultūros subjektai drama monografijoje yra aptariama 1–4 poskyriuose. Kulminaciniai šio vyksmo momentai – visuotinis rašytojų susirinkimas (1946 10 01–02), kur buvo spręsta, kam leisti kurti tarybinę literatūrą, kam ne, bei kampanija prieš nacionalizmą ir kosmpolitizmą (1951). Kaip buvo mokoma(si) tarybinio žaidimo taisyklių, rodo Kosto Korsako, kaip literatūros kritiko, karjeros pabaiga, išleidis straipsnių rinkinį *Literatūra ir kritika* (1949) ir studiją *A. Vienuolio „Puodžiūnkiemis“* (1953). Apžvelgiamoje monografijoje teigiama, kad pokario metais nei rašytojai, nei kritikai, nepaisant jų ideologinių įsitikinimų, nebuvo tikrieji literatūrinio gyvenimo subjektai; pirmieji rašė ne savo noru, ne apie tai, apie ką būtų norėję, ne savo kalba. Antrieji kartojo „iš aukščiau“ nuleistas tiesas, kaitaliodami reikalavimus pagal paskutiniuosius SSKP CK nutarimus. Rinktis ir būti nesunaikintam galimybės nebuvo. Literatūros kritika, kaip literatūrinė institucija, pradėjo formuotis tik po Sovietų Sąjungos Komunistų partijos XX suvažiavimo (1956), kai, prasidėjus vadinamajam Chruščiovo „atlydžiui“, literatūros laukas įgavo sąlygišką autonomiją.

Valdžios požiūris į literatūros kritiką kaip į partijos politikos vykdytoją meninės kultūros sferoje nepakito per visą sovietmetį, nepaisant besikeičiančių „atlydžių“ ir „iššalų“. Kaip vyko vėlesnių kritikų kartų sovietizacija, kaip radosi „normalaus“ literatūrinio gyvenimo iliuzija ir kaip ji sklaidėsi, kalbama šeštame knygos poskyryje. Teigiama, kad ne vienas naujų kartų kritikas kuriam laikui buvo tapęs naujosios ideologijos subjektu (Vytautas Kubilius, Kęstutis Nastopka, Donatas Sauka, Vanda Zaborskaitė; šie kritikai minimi dėl to, kad vėliau jie taps opoziciški soc. realizmui). Didinga pasaulio pertvarkymo idėja pagal socialinio teisingumo, laisvės, lygybės, brolybės principus traukė romantinio maksimalizmo lūkesčiais gyvenusius iniciatyvius, veiklius jaunos žmones. Teorija suvedžiojo, realybė išblavė, – tokią sąmoningumo trajektoriją galima įžvelgti ne vieno vėlesnio režimo opozicionieriaus laikysenoje ir darbuose. Tiesą sakant, realybė išblavė beveik visus, bet ne visi drįso tai viešai pripažinti. Po Stalino mirties, prasidėjus vadinamajam Chruščiovo „atlydžiui“, iš esmės jau buvo galima rinktis nedeklaruojamą opoziciją socialistiniam realizmui.

Socialistinio realizmo metodo istorija, turinys, (a)logika bei lietuviškoji jo raida analizuojama penktame monografijos poskyryje. Socialistinio realizmo metodas priklauso sociologinei meno interpretavimo tradicijai, traktuojančiai meną kaip „superstruktūros“ elementą, marksizmo atveju – socialinių-ekonominių procesų, kurių esmė yra klasių kova, ideologinę refleksiją. Ir Lietuvoje iš

pradžią jis buvo suvoktas kaip klasikinis sociologinis metodas, kaip istorinės-kultūrinės mokyklos tąsa. Greit įsitikinta, kad socialistinis realizmas su klasikiniu marksizmu neturi beveik nieko bendra, bet viešai apie tai prabilta tik Gorbačiovo *perestrojkos* laikais (Aleksandr Gangnus, „Na ruinach pozitivnoj estetiki“, *Novyj mir*, 1988, Nr. 9). Soc. realizmas, kaip estetikos reiškinys, iš esmės neturi turinio – jis buvo visiškai priklausomas nuo politinės konjunkčūros. Todėl per visą sovietmetį išliko atskiri esmingesnės struktūros nesudarę postulatai, vadinamieji soc. realizmo metodą apibrėžiantys principai (partiškumas, liaudiškumas, tipiškumas, teigiamas herojus), kurių supratimas atskirais laikotarpiais skyrėsi. Iki 7-ojo dešimtmečio vidurio vulgariajam sociologizmui rūpėjo tik idėjinis-tematinis kūrinio turinys, o formos, meninės specifikos klausimams jis neskyrė beveik jokio dėmesio, normatyviai apibrėždamas šią sritį liaudiškumo sąvoka. Tai reiškė klasikinę silabotoniką poezijai ir realistinę XIX amžiaus stilių prozai. Ši sąvoka visų pirma reiškė ideologinę užkardą, kuri turėjo apsaugoti tarybinį meną nuo Vakarų meno įtakų ir užtikrinti jo suprantamumą liaudžiai. Vėliau, vydamiesi atsinaujinančią literatūrą, socialistinio realizmo teorijos svarstytojais dėmesį nuo metodo ir pasaulėžiūros nukreipė į metodo ir meninės formos klausimus. Sovietmečio pabaigoje metodo ribos buvo tapusios itin paslankios – buvo susitaikyta su „soc. realizmo be krantų“ koncepcija, pagal kurią meninei formai apribojimų turėjo nebelykti. Vis dėlto socialistinis realizmas, kaip meno administravimo forma, liko galioti iki pat Sovietų Sąjungos dienų pabaigos. Pagal socialistinio realizmo sampratą ir meno administravimo būdus sovietmetį galime sąlygiškai suskirstyti į keletą laikotarpių: pokario dešimtmetį (1945–1955), kuriam būdingas vulgarusis sociologizmas bei jį diegusios represinės priemonės. Nuo 6-ojo dešimtmečio vidurio, sutapusio su Nikitos Chruščiovo pradėta Stalino asmens kulto kritika, lietuvių literatūra, nors ir tebereglamentuojama socialistinio realizmo dogmų, stojo savaiminės raidos trajektorijon ir pradėjo kelią atgal: prie „kritinio“ realizmo, prie individo, humanizmo, prie visko, nuo ko buvo atsiribota epitetu „socialistinis“. Tai vadinamojo „atlydžio“ pradžia, sutapusi su naujos kūrėjų kartos startu; jo trukmė nėra aiški, nes, nepaisant jau apie 1958-uosius sugriežtėjusios ideologinės retorikos (1956 metais užgniaužta Vengrijos revoliucija, Vėlinių minėjimo atgarsiai, VU Literatūros katedros „bylos“ pradžia), meno ir kritikos modernizacijos procesai nesustojo, nors ir ne be senosios kūrėjų kartos pasipriešinimo. Eduardo Mieželaičio *Žmogus*, pelnęs Lenino premiją (1962), užbaigė *novatorių* ir *tradicionalistų* konfliktą pirmųjų naudai. Oficialaus „atlydžio“ pabaiga paprastai laikomas Chruščiovo išpuolis prieš rusų avangardistus dailės parodoje, vykusioje Manieže 1962-aisiais, ir

po to įvykęs jo susitikimas su kūrybine inteligentija (1963 03 08) bei SSKP CK plenumas (1963 06 18–21), kur buvo apibendrinta griežtėjanti ideologinė politika. Bet 1964 metais Chruščiovas buvo „nuimtas“, ir minėto plenumo nutarimai, nukreipti prieš modernizmą, tarsi savaime neteko reikšmės. Naujųjų *gensėkų* pradžia (Chruščiova 1964 metais pakeitė Leonidas Brežnevas) lydėjo tam tikras optimizmas, pokyčių pojūtis, perspektyvos jausmas. Šiaip ar taip, 7-asis dešimtmetis pasižymėjo maištingo polėkio atmosfera; tuo metu į literatūrą atėjo nauja karta (Sigitas Geda, Judita Vaičiūnaitė, Vladas Šimkus, Tomas Venclova, Jonas Juškaitis, Marcelijus Martinaitis, Jonas Strielkūnas), ją pasitiko naujos kalbos ieškanti kritika (Kęstutis Nastopka, Albertas Zalatorius, Viktorija Daujotytė, Ričardas Pakalniškis); spaudoje (*Pergalėje, Literatūroje ir mene*) vyko diskusijos dėl vidinio monologo romano (1968), dėl literatūros mokslo (1969), dėl apsakos (1968), dėl apsakymo (1967); Vilniaus pedagoginiame institute paskaitų kursą skaitė Tartu universiteto profesorius Jurijus Lotmanas (1968), VU viešas paskaitas – Algirdas Julius Greimas, pasirodė svarbių literatūros mokslo ir kritikos darbų (Vandos Zaborškaitės *Eilėraščių menas*, 1965, *Maironis*, 1968; kolektyvinis straipsnių rinkinys *Šiuolaikinės literatūros bruožai*, 1969). Kad ir sunkiai, bet Lietuvą ėmė pasiekti išeivijos kritikų (Rimvydo Šilbajorio, Broniaus Vaškelių, Liūto Mockūno, Violetos Kelertienės, Vytauto Aleksandro Jonyno, Ilonos Gražytės-Maziliauskienės) recenzijos bei straipsniai apie čia kuriamą literatūrą, 7-ojo dešimtmečio pabaigoje reguliariau pradėti spausdinti *Akiračiuose, Metmenyse, Aiduose*. Vėliau ypač svarbi buvo Šilbajorio knyga *Žodžiai ir prasmė* (1982), išeivijos kultūrininkų slaptomis įvežama į Lietuvą. Tikroji „atlydžio“ pabaiga prasidėjo su 8-uju dešimtmečiu. 1972 metais SSKP CK paskelbė nutarimą „Dėl literatūros ir meno kritikos“, kuriame įsakmiai priminta ideologinė meno kritikos funkcija. Lietuvoje imta pulti 1972-aisiais „iš pagrindžio“ išėjusi poezija (Gedos, Juškaičio, Tomo Venclovos knygos, neišleisti Vytauto Bložės *Preliudai*), iš Juozo Apučio atimta respublikinė premija (1978), už straipsnį „Talento mįslės“ (1972) svarstomas Vytautas Kubilius, pakeisti *Nemuno, Kultūros barų, Literatūros ir meno* redaktoriai.

Ideologinė ir metodologinė literatūros kritikos diferenciacija nagrinėjama septintame monografijos poskyryje „Estetai‘ ir ‘sociologai‘“. Viena kritikų grupė daugiau kalbėjo apie „turinio“ dalykus, pabrėžė „dabarties“ temos svarbą, reikalavo meninės kalbos paprastumo, priminė auklėjamąją literatūros funkciją ir t. t.; kiti orientavosi į kūrinio struktūros dalykus, akcentavo meninės kalbos autonomiškumą, ieškojo metodiškesnės, objektyvesnės kritikos kalbos. Pirmieji knygoje įvardyti kaip sociologizuojantys, antrieji – estetizuojantys. Sovietmečiu metodo-

logija neišvengiamai virsdavo ideologija. Todėl estetais ir sociologais pavadintos kritikų grupės imtos į kabutes, nes jų abiejų turinys yra ideologiškai iškreiptas. Atskirais atvejais šios grupės imdavo kalbėti viena kitos kalba. Ir vieni, ir kiti iš literatūros laukė tikroviškumo, socialumo, pilietiškumo, tik šios sąvokos buvo suprantamos priešingai. Plačiau apie šią „dvikalbystę“ rašoma straipsnyje „Estetai‘ ir ‘sociologai‘ sovietmečio lietuvių literatūros kritikoje“ (2000), kur, pasiremiant 1982-ųjų *Literatūroje ir mene* vykusia diskusija dėl romano, analizuojama ideologinės sąvokų reikšmės, „estetams“ (Kubiliui, Zalatoriui, Apučiai) palaikant socialumo pusę, o „sociologams“ (Alfredui Guščiai, Vitui Areškai, Petruui Bražėnui) tampant „estetais“. Ilgainiui, silpstant ideologinei reglamentacijai, egzistavęs kritikos susigrupavimas tapo tam tikru literatūrinio gyvenimo ritualu, itin akivaizdžiu kolektyviniuose kritikos straipsnių rinkiniuose. Apie 8-ojo dešimtmečio vidurį įsigalėjusi soc. realizmo „be krantų“ samprata, kai visa literatūra aprioriškai laikoma soc. realistine, reiškė neabejotiną „teorijos atmirimą“. Tuo metu debiutavusi kritikų karta (Silvestras Gaižiūnas, Algis Kalėda, Aleksandras Krasnovas, Jūratė Sprindytė, Saulius Žukas) legaliai ignoravo „tikroviškumo“ problematiką ir ėmėsi tirti mitą, epą, žanrą, stilių, pasakojimo struktūras. Juos domino metodologiniai literatūros tyrimo aspektai, imta aiškintis meno kūrinio interpretavimo, vertinimo principus, kritinės veiklos objektyvumo ir subjektyvumo klausimus.

Ši monografijoje išskleistą sovietmečio literatūros kritikos vaizdą iš esmės atitinka šie straipsniai: „Lietuvių literatūros mokslo ir kritikos svarbiausios tendencijos 1940–1980 metais“ (1995), „Estetai‘ ir ‘sociologai‘ sovietmečio lietuvių literatūros kritikoje“ (2000), „Sovietmečio literatūros kritika kaip socialinis reiškinys“ (2003). Pirmajame minėtų straipsnių sovietinės literatūros kritikos tyrimas pradedamas nuo 1940 metų; kodėl monografijoje – nuo 1945-ųjų, aiškinama jos pratarinėje. Apie sociologinio požiūrio į literatūrą formavimąsi tarpukario Lietuvoje kalbama straipsnyje „Antano Venclovos literatūros kritika“ (2006); apie klasikinių humanistinių vertybių ir socialistinio realizmo sampyną – straipsnyje „Estetinės ir etinės vertybės Jono Lankučio literatūros kritikoje“ (2006).

2.2. Pirmasis nepriklausomybės dešimtmetis: literatūros kritikos ir mokslo situacija

Antrame knygos skyriuje apžvelgiama literatūros kritikos situacija pirmuoju nepriklausomos Lietuvos dešimtmečiu. Lietuvai tapus nepriklausoma, literatūrologija,

kaip ir kitos humanistikos sritys, igijo galimybę grįžti istorijon, t. y. be sovietinės ideologijos trukdžių kurti naująją savo tapatybę, ieškoti tęstinumo bei orientuoti ją į ateitį. Tuo metu literatūros kritikai iškilusius svarbiausius uždavinius galima apibrėžti kaip restitucinius, imitacinius bei inovacinius. Buvo svarbu susigrąžinti literatūrinį palikimą, užmegzti visavertį ryšį su išeivija bei jos sukurtomis vertybėmis, įsisavinti Vakarų humanitarinių mokslų naujausias idėjas, atnaujinti tyrimų metodologiją. Be to, į lietuvių literatūrą reikėjo integruoti ir reflektuoti išeivijos, tremtinių, rezistentų kūrybą, tuo metu lietuvių literatūros leidyboje užėmusią pirmąsias pozicijas, bei perkainoti sovietinio laikotarpio literatūrą.

Naujų metodologinių ieškojimų orientyrais tapo išeivijos literatūros mokslininkų darbai bei apskritai humanitarinių mokslų pasaulyje išryškėję literatūros tyrimų prioritetai. Sprendžiant šiuos uždavinius, esminės reikšmės turėjo išeivijos humanitarų sukaupta patirtis. Vilniuje įvyko septintasis Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas (1991), steigiamoji Pasaulio lituanistų bendrijos konferencija (1994) bei jos vėlesnės penkios teminės konferencijos, kur buvo svarstomos strateginės lituanistikos problemos: metodologiniai klausimai, tyrimų prioritetai, humanitarinių mokslų politika Lietuvoje ir kt. Buvo iškelta tarpdalykinių ryšių lituanistikoje svarba, svarstoma tautinio tapatumo ir tautinės kultūros problemos, lituanistiniai tyrimai orientuojami į tarptautinį kontekstą. Su išeivijos mokslininkais buvo išleistas straipsnių rinkinys *XX amžiaus lietuvių literatūra* (1994), turėjęs tapti naujosios literatūros istorijos provaizdžiu. Lietuvoje pasirodė pirmieji darbai, skirti išeivijos literatūrai bei kūrėjams (Ričardo Pakalniškio *Poezijos kryžkelės: Dialogai apie dvi poezijos šakas Lietuvoje ir išeivijoje*, 1994; Jono Lankučio *Lietuvių egzodo dramaturgija, 1940–1990*, 1995; iš dalies Giedriaus Viliūno *Lietuvių istorinis romanas*, 1992). Pirmuoju etapu, istorikų vadinamu revoliuciniu (1988–1992), literatūros kritika išgyveno savotišką lūžio krizę. Tuo metu kritikos pauzę užpildė išeivijos intelektualinio palikimo įsisavinimas: buvo leidžiamos išeivijos kritikos tekstų antologijos (Liūto Mockūno parengtos knygos *Egzodo literatūros atšvaitai: Išeivių literatūros kritika, 1946–1987*, 1989, ir *Pokalbių akiračiai: „Akiračių“ interviu su išeivių kultūros veikėjais, 1969–1989*, 1991; Virginijaus Gasiliūno sudaryti *„Metmenų“ laisvieji svarstymai, 1959–1989*, 1993). Ramučio Karmalavičiaus parengtas fotografuotinis žurnalo *Literatūros lankai* (1998), išeivijos intelektualų (Birutės Ciplijauskaitės, Algirdo Juliaus Greimo, Vytauto Kavolio, Rimvydo Šilbajorio, Tomo Venclovos) darbų rinktinės.

Restitucinė akademinės kritikos tendencija labiausiai reiškėsi tiriant literatūros palikimą. Imtasi akademiškai leisti *Raštus* (Antano Baranausko, Kazio

Binkio, Liudvikos Didžiulienės-Žmonos, Vinco Kudirkos, Vinco Mykolaičio-Putino, Antano Miškinio, Jurgio Savickio, Balio Sruogos, Igno Šeinaus, Juozo Tumo-Vaižganto, Motiejaus Valančiaus, Žemaitės). Kaip sparčiausiai atsinaujinantis akademinės kritikos baras, knygoje išskirti Lietuvos senosios raštijos tyrimai (Rasos Jurgelėnaitės, Dariaus Kuolio, Sigitos Narbuto, Eglės Patiejūnienės, Dainoros Pociūtės, Eugenijos Ulčinaitės darbai).

Inovacinis kismas akivaizdžiausias žvelgiant į metodologijų repertuarą. Šalia jau sovietmečiu išsikovotų semiotikos, fenomenologinės kritikos pozicijų, nepriklausomybės pradžioje, orientuojantis į išėvijos humanitarų Kavolio, Keltienės, Gražytės-Maziliauskienės ir kt. darbus bei naujausias Vakarų mokslo tendencijas, aktyviai kelią skynėsi kultūrinės studijos (Artūras Tereškinas), feministinė kritika (Viktorija Daujotytė, Solveiga Daugirdaitė, Rima Pociūtė), postkolonijinė kritika (Dalia Cidzikaitė, Danas Lapkus, Almantas Samalavičius, Rimas Žilinskas), sociokritika (Loreta Jakonytė, Marijus Šidlauskas). Apžvalgos autorė monografijoje kai kurių šių metodologijų atžvilgiu laikėsi įtarumo strategijos. Tai turbūt labiausiai lėmė sovietmečio literatūros kritikos aprašymo patirtis. Neigiamai vertinant vulgaraus sociologizmo tendenciją, dominavusią lietuvių kritikoje pirmuoju sovietmečio dešimtmečiu, o ir vėliau aktyviai valdžios proteguojamą, svarstant kritikos situaciją nepriklausomoje Lietuvoje, nepakankamai įvertintos sociologinės kritikos tradiciją tęsiančių kultūrinių studijų, postkolonijinės kritikos galimybes. Nors monografijoje ir teigiama, kad tikrojo marksizmo ar tikros vakarietiškos sociologinės kritikos sovietmečiu nebuvo, vis dėlto į naujojo, vakarietiškojo, jos varianto galimybes žvelgta įtariai. Ideologinis kultūros ir meno prievartavimas sovietmečiu lėmė, kad imta nepasitikėti bet kuria ideologinės kritikos apraiška. Šitai autorė suvokė jau baigus monografiją, ir apie tai rašyta knygos pratarmėje: „Kita vertus, dabar matau, kad, vertindama kai kurias nepriklausomybės dešimtmečio akademinės kritikos tendencijas, nebuvau laisva nuo sovietmečio aprašymo patirties: ji čia apsireiškė gal net perdėtų grėsmių vizijomis“ (p. 9).

Kreipiant dėmesį į metodų dialogo ženklus bei kiekvieno jų galimybes, monografijoje apžvelgiami pirmojo nepriklausomybės dešimtmečio akademinės kritikos leidiniai (Eugenijaus Ališankos, Petro Bražėno, Dalios Čiočytės, Viktorijos Daujotytės, Solveigos Daugirdaitės, Leono Gudaičio, Aušros Jurgutienės, Algio Kalėdos, Ramučio Karmalavičiaus, Gintaro Lazdyno, Loretos Mačianskaitės, Dalios Satkauskytės, Jūratės Sprindytės, Dalios Striogaitės, Vyganto Šiukščiaus, Regimanto Tamošaičio, Artūro Tereškino, Christopho Zürcherio).

Konstatuota, kad tebeaktualus, gyvybingas liko monografijos žanras, kad tyrimo objektu dažniau rinktasi proza, kad autoriaus institucijos svarbą, akivaizdžią tradiciniame literatūros moksle, sustiprino feministinė kritika, suaktualinusi periferijoje buvusius žanrus: dienoraščius, memuarus, laiškus. Laisvės sąlygomis plėtėsi komparatyvistinių tyrimų erdvė, stiprėjo baltiškoji regiono savimonė, pastoviu dėmesio objektu tapo bendras lietuvių ir lenkų kultūros paveldas.

Knygoje aptariama ir evoliuciniu (po 1992-ųjų) laikotarpiu atsigavusi neakademinei kritika, išryškunami specifiniai jos bruožai, iš kurių svarbiausias – eseistinis subjektyvumas, laisva žanrinė forma. Būdinga, kad ją daugiausia rašė patys rašytojai (Sigitas Parulskis, Aidis Marčėnas, Liudvikas Jakimavičius). Eseizmas, po nepriklausomybės atkūrimo sustiprėjęs ne tik kritikoje, bet ir kituose literatūros žanruose, analizuojamas apžvalgos autorės straipsniuose: „Žanrai postmodernizmo akivaizdoje: esė ir šiuolaikinis eilėraštis“ (2006), „Fenomen eseistiki v sovremennoj litovskoj literature“ (2006), „Osnovnyje tendenciji razvitiija litovskoj literaturnoj kritiki i literaturovedenije v 90-ije g. XX v.“ (2004), „Nauji kritikos balsai nepriklausomoje Lietuvoje“ (1999).

2.3. Penki portretai: Vytautas Kubilius, Albertas Zalatorius, Viktorija Daujotytė, Kęstutis Nastopka ir Rimvydas Šilbajoris

Paskutiniame knygos skyriuje plačiau pristatomi literatūros kritikai, sovietmečiu rinkęsi socialistinio realizmo metodui alternatyvios kritikos kryptis. Vytautas Kubilius – hermeneutinę tradiciją, kurioje yra svarbus psichologinis literatūros interpretavimo aspektas, kritiko kūrybiškumas, dėmesys „autorinei prasmei“, istoriškumui; Albertas Zalatorius – recepcijos teoriją, pabrėžusią „skaitytojo prasmę“; Kęstutis Nastopka – struktūralizmą, semiotiką, akcentavusią „teksto savaiminę prasmę“; Viktorija Daujotytė – hermeneutinę, fenomenologinę, nepriklausomoje Lietuvoje papildytą feministine orientacija, kritikos tradiciją. Penktasis portretas skirtas Rimvydui Šilbajoriui, anglų-amerikiečių Naujosios kritikos mokyklos atstovui, vieninteliam čia atstovaujančiam išivijęs literatūros kritikai. Kalbant apie kritikus kaip vienos ar kitos metodologijos įkūnytojus, buvo svarbu išryškinti ir jų stilistines individualybes, traktuojant kritiką kaip kūrybą, t. y. kaip „pirminį tekstą“. Nors šis meninės individualybės rakursas yra nevienodai parankus skirtingoms metodologijoms, bet net ir racionaliausias se-

miotikos metodas, kaip monografijos autorė įsitikino analizuodama Nastopkos kritikos tekstus, reikalauja iš tyrėjo kūrybingumo, o kartu ir subjektyvumo. Laisviausias nuo bet kokių metodologinių procedūrų atrodo esąs Vytautas Kubilius (1926–2004), hermeneutinės su marksizmo priemaišom tradicijos atstovas. XX amžiaus lietuvių literatūros istorijos, lietuvių ir pasaulinės literatūros proceso komparatyvistinio veikalo, septynių monografijų, trijų studijų, penkių studijinių straipsnių ir recenzijų rinkinių autorius priklauso tradicinei interpretacinei bendruomenei, kuriai literatūroje tebėra svarbu subjektas, autorius, kūrinio estetinė vertė, transcendencija, hierarchiškumas ir t. t. Kubiliaus metodas – jis pats, jo intuicija, estetinis imlumas, pagavumas. Estetinis santykis su kūriniu yra pirminė jo kritikos sąlyga. Monografijoje, apibūdinant Kubiliaus kritikos darbus, laikomasi jam artimos psichologinės interpretacijos tradicijos, kūrybos ypatybes siejant su romantine kritiko pasaulėjauta bei maištingu santykiu su istoriniu laiku. Sekant Kubiliaus kūrybos raidą konstatuojama, kad iš pradžių dominavo romantinis subjektyvumas, lyrinė „objektų“ traktuotė (*Julius Janonis*, 1962; *Salomėjos Nėries lyrika*, 1968; *Kazio Borutos kūryba*, 1980), vėliau, nuo vėlyvojo sovietmečio, akademinuose Kubiliaus darbuose stiprėjo objektyvusis pasakojimo pradas (*Ievos Simonaitytės kūryba*, 1987; *Antanas Vaičiulaitis*, 1993; *Jonas Aistis*, 1999; *Neparklupdyta mūza*, 2001, *Birutė Pūkelevičiūtė*, 2004); Kubiliaus – aistringas visuomenininko temperamentas visą laiką išliko jo kritikoje ir publicistikoje (*Literatūra istorijos lūžyje*, 1997). Jo darbams būdinga paradoksali dviejų pradų vienybė: viena vertus, jis estetinės vertės ieškotojas, talentingas meninės formos interpretatorius, kita vertus, socialinio veiksmo besiilgintis aistringas visuomenės kritikas. Kaip tik pastaroji kritiko savybė komplikavo jo gyvenimą sovietmečiu ir buvo nevienareikšmiškai vertinta atgavus nepriklausomybę. Šis paradoksas reflektuojamas straipsniuose: „Pisatel’ i kritik – založnik vremeni ili partnior?“ (2005) bei „Literatūrologija kaip būtinoji gintis: Vytauto Kubiliaus fenomenas“ (2002).

Kritiko asmenybės reikšmę literatūros refleksijoje pabrėžė Albertas Zalatorius (1932–1999), kalbėdamas apie moralumo, autentiškumo, savivertės svarbą. Sovietmečio sąlygomis vadovautis šiomis vertybėmis nebuvo paprasta. Vis dėlto ir savo akademinuose darbuose (*Lietuvių apsakymo raida ir poetika*, 1971; *XX amžiaus lietuvių novelė*, 1980), ir kritikoje (*Prozos gyvybė ir negalia*, 1988) jis ambicingai rinkosi kompetentingo *skaitytojo* poziciją. Zalatorius teigė, kad tyrinėjimo tikslas yra išryškinti kūrinių gyvybę, t. y. atskleisti jų aktualumą, o ne suinventorinti visa, kas juose yra. Savo interpretacijomis jis siekė ne paaiškinti, kodėl kūrinys yra toks, koks yra, o atsakyti į klausimą, ką jis žmogui reiškia.

Toks „čia ir dabar“ perspektyva besivadovaujantis požiūris dialogizavo ne tik su istorinės-kultūrinės mokyklos praktika, bet kirtosi ir su oficialia sovietmečio estetika. Kolektyvizmui, vienos tiesos linijai jis priešino autentiško, spontaniško, slėpiningo ir atsakingo individo perspektyvą. Socialumo dimensija apibūdina ir nepriklausomybės dešimtmečio Zalatoriaus kritikos darbus (*Literatūra ir laisvė*, 1998). Sovietmečiu sukilęs prieš vulgarizuotą nuostatą, esą literatūra yra gyvenimo atspindys, nepriklausomybės metais jis nesutiko su kita samprata, skelbiančia, kad literatūra yra atskiras imanentiškas pasaulis. Adresato aspektas, kuriam Zalatoriaus interpretacijose skiriama daug reikšmės, komunikacinės situacijos yra susietas su pasakotojo paveikslu. Remdamasis juo, kritikas padarė svarbią metodinę išvadą: kaip tik su pasakotoju susijusi vertybių sritis leidžia atskirti vidutinybės ir tikro kūrėjo tekstus. Artimiausią ir įdomiausią sau pasakotoją Zalatorius surado Juozo Apučio, Broniaus Radzevičiaus, Romualdo Granausko, Leonardo Gutausko prozoje. Jis palankiausiai vertino psichologinę prozą: su ja lengviausiai tapatinosi kaip skaitytojas, ja tikrino ir bandė savo žmogiškumą. Zalatorius ne tik analizavo tekstus iš skaitytojo pozicijos, bet ir savuosius rašė orientuodamasis į kritiškai mąstantį, ironišką ir skeptišką XX amžiaus pabaigos žmogų. Rašė įsivaizduodamas, kaip gali būti (ne)suprastas, todėl gerai argumentavo, teikė galimą kitokį požiūrį, kad įtikintų, jog jo pozicija yra pagrįsčiausia. Kontaktui su skaitytoju yra palanki ir jo tekstams būdinga nuoširdumo, tiesumo, atvirumo strategija. Ir pačios literatūros prigimtyje jis išvelgė abipusį, grįžtamąjį ryšį su gyvenimu: „Literatūra nėra nei gyvenimo atspindys, nei atskiras pasaulis. Literatūra irgi yra gyvenimas, tiksliau – integrali to gyvenimo dalis, kaip ir visos kitos dalys. Ją gimdo daugybė žmoniškų paskatų, o funkcionuoja ji irgi tiktai sugrįžusi pas žmogų, veikdama jo likimą ir to likimo veikiamą“ (*Literatūra ir laisvė*, p. 403). Šis egzistenciškai tikras visuomeniškumas buvo vienas esminių Zalatoriaus kritiko bruožų.

Viktorija Daujotytė (*1945), daugiau nei trijų dešimčių knygų autorė (monografijos rašymo metu – daugiau nei dvidešimties), tęsia Vinco Mykailaičio-Putino, Vytauto Kubiliaus, Donato Saukos fenomenologinio santykio su literatūra tradiciją. Į literatūros kritiką atėjusi 7-ojo dešimtmečio pabaigoje, iš pradžių ji buvo veikiamą istorinės-kultūrinės mokyklos tradicijos (*Jurgis Baltrušaitis*, 1974), vėliau, iškilus literatūros prasmės klausimui (*Lyrikos būtis*, 1987), susitelkė fenomenologinio pobūdžio literatūros interpretacijoms (*Tautos žodžio lemtys*, 1990), tarp kurių svarbi vieta tenka moterų kūrybai (*Moters dalis ir dalia*, 1992; *Salomėjos Nėries ruduo*, 1995; *Šatrijos Raganos pasaulyje*, 1997; *Salomėja*

Nėris, 1999). Šiems tekstams būdingas laisvas rašančiosios subjektyvumas, eseistinis stilius. Daujotytės kritikos išeities taškas – kūrinio estetinio išgyvenimo patirtis. „Aprašydamas, inventorizuodamas, modeliudamas mūsų literatūros mokslas turėjo prieiti tą didįjį būties slenkstį – nuostabą“, – rašė Daujotytė, recenzuodama Saukos *Žemaitės stebuklą*. Pagrindinė kritikos problema, jos manymu, ne metodas, o kalba: savo forma ji turėtų atliepti „objekto“ formą. Arčiausiai šio siekio yra esė, pagrindinė pastarojo meto Daujotytės kritikos forma (*Esė apie poeziją ir esimą*, 2001). Jos kritikos tekstai randasi tarsi savaime, vidine kalba kalbantis su artimais kūriniais bei jų autoriais. Nuo faktų (biografinių, istorinių, kultūrinių) regimybės Daujotytė eina į nujaučiamą kuriančiosios asmenybės centrą. Jai svarbiausias klausimas – kaip kūryboje reiškiasi būties nuojauta ir kaip ji kuria rašančiąją. Vienas svarbiausių kelių kūrinio link Daujotytei yra jo kalba (*Kalbos kalbėjimas*, 1997; *Trys sakiniai*, 1997). Be to, kritikei svarbu pajusti kūrinio pradžios kibirkštį, dvasinę būseną, iš kurios jis prasidėjo. Patirti kūrinį taip, tarsi jis būtų dar tik besirandęs, dar neatskilęs nuo biografijos, nuo individualios dvasinės patirties; tarsi ji, tyrinėtoja, tuo pat metu išgyventų ir pribuvėjos, ir gimdyvės džiaugsmą. Ši fenomenologinė kritikės nuostata polemiskai išskleista ir apmąstyta knygoje *Tekstas ir kūrinys* (1998), o vėliau, išeinant už apžvelgiamos monografijos laiko ribų, metodiškai sutelkta ir mokymo priemonėse: *Literatūros filosofija* (2001), *Literatūros fenomenologija* (2003), *Mažoji lyrikos teorija* (2005). Kalbant apie pačios Daujotytės stilių, be sintaksinės-intonacinės specifikos (pakartojimai, nepilnieji sakiniai), dėmesį atkreipia dažni perkeitimai, „apvertimai“, kitaip – minties figūroms skiriama chiazmo figūra: „Žmogų galima suprasti ir kaip įdvasintą kūną arba įkūnytą dvasią.“ Ši stilistinė figūra atitinka Daujotytės pasaulėjautos esmę: priešpriešų dermė jai ne tik būties dėsnis, bet ir grožio slapstis. Plačiau apie feministinį rakursą bei jo sąsają su fenomenologine jos kritikos nuostata rašoma straipsniuose: „Erschliungen feministischer Sinnzusammenhang in der phänomenologischen Kritik von Viktorija Daujotytė“ (2003), „Perimti lyrikos ugnį: Salomėjos Nėries recepcijos ypatumai“ (2005).

„Kiekvieno kritiko pasirinkta kalba nenukrinta jam iš dangaus, ji tėra viena iš keleto kalbų, kurias jam siūlo jo epocha“, – teigė Roland’as Barthes’as. Kęstučiui Nastopkai (*1940) buvusi jo epocha siūlė išskirtinai skurdų repertuarą – ideologizuotą sociologiją arba soc. realizmą. Privalomai kritikos kalbai alternatyvos jis ėmė ieškoti apie 7-ojo dešimtmečio vidurį, kai Vilniaus universitete Tomo Venclovos iniciatyva atsirado semiotikos būrelis, o literatūroje ėmė reikštis Gedos, Martinaičio, Juškaičio, Vaičiūnaitės karta. Recenzuodamas šių autorių

knygas, Nastopka jų savitumą apibūdino kaip priešpriešą romantinės poezijos tradicijai, akcentavo jų kūryboje sąmoningumo, konstravimo, intelektualumo momentus. Oficialioji kritika, besirėmusi literatūros kūrinio mimetine prigimtimi, matavusi jo tiesą realybės matu, šių poetų kūrybą traktavo kaip svetimkūnij, kaltindama asocialumu, „sveiko proto“ ignoravimu. Nastopka, užuot kalbėjęs apie realybę, autorių ir kūrinį, prabyla apie savarankišką poetinės kalbos sistemą bei individualius jos porūšius (*Išsprūstanti prasmė*, 1991). Pirmoji metodologinių ieškojimų atrama buvo rusų formalistų, Prahos struktūralistų darbai. Oficialusis sovietinis mokslas šios naujos linkmės atžvilgiu laikėsi neutraliai: „Bendresnės metodologinės išvados būdavo supeikiamos kaip nemarksistinės, bet toleruota konkreti išraiškos formų analizė. [...] Ideologinio grynumo saugotojai lyg ir nepastebėjo, kad mokslinė semiotikos savistaba pakerta didžiuosius tarybinės literatūrologijos mitus – gyvenimo atspindį, tikroviškumą, liaudiškumą“, – vėliau prisiminė kritikas (*Reikšmių poetika*, p. 108). Monografijoje *Lietuvių eilėraščių poetika* (1985) autorius sustruktūrinavo lietuvių eilėraščių formų įvairovę, aprašęs ir klasikinę, ir šiuolaikinę poeziją pagal tuos pačius klasifikacinius kriterijus (kompozicinius ir komunikacinius). Kiekviename iš išskirtųjų eilėraščių tipų (dainiškasis, polifoninis, meditacinis, pasakojamasis ir oratorinis) nevienodai santykiauja turinio ir raiškos planas, ir nuo to priklauso skirtingos poetinės prasmės radimosi prielaidos. Kiekvienas išskirtasis eilėraščių tipas – tai vis kita poetinės prasmės kūrimo sistema. Individuali kūrinio poetinė prasmė – literatūros kritikos kompetencija. Ir čia pasitvirtina semiotikos teiginiai apie poetinę prasmę kaip procesą, tapsmą, reikšmės keitimosi kryptį. Kritikoje į vertinimo sistemą įsijungia ir kritiko asmenybė. Nastopkos kritikoje eilėraščių gramatikos išmanymą esmingai papildė estetinės intuicijos, subjektyvumo sandas. Kaip kūrybiškumo sritis, jis išlieka ir Nastopkos semiotiniuose literatūros tyrimuose, kuriuos vienija mintis, kad įmanomas objektyvus estetinių reikšmių aprašymas (*Reikšmių poetika*, 2002). Pastarojo meto jo semiotiniuose darbuose esama komparatyvistinio matmens – lyginami skirtingoms ženklų sistemoms priklausantys tekstai: literatūros ir dailės kūriniai, literatūra ir mitas, ieškant ne pasakojimo atitikmenų, o gilesnių struktūrų bendrumo. Gauti rezultatai leidžia tyrinėtojiui daryti išvadas apie lietuvių kultūros ypatumus. Nastopka tęsia Algirdo Juliaus Greimo semiotikos tradiciją ne tik savo akademinuose darbuose, bet ir įtvirtindamas jo semiotinį metodą Lietuvoje, vadovaudamas VU Algirdo Juliaus Greimo semiotinių tyrimų centrui, analizuodamas bei versdamas jo veikalus (*Struktūrinę semantiką*, 2005; mitologinę studiją *Gedimino sapnas*, 2005 ir kt.). Ši profesoriaus

veikla yra įvertinta Prancūzijos apdovanojimu – *Chevalier de l'Ordre des Palmes Académiques* [Akademinių palmių riterio ordinu] (2007). Beje, pirmasis Nas-topkos akademinis tyrimas buvo iš tradicinės komparatyvistikos srities: *Lietuvių ir latvių literatūrų ryšiai* (1971).

Penktasis portretas – Rimvydo Šilbajorio (1926–2005) literatūros kritikos interpretacija. Remiantis jo straipsnių apie lietuvių literatūrą rinkiniais (*Žodžiai ir prasmė*, 1982; *Netekties ženklai*, 1992) bei publikacijomis nepriklausomos Lietuvos spaudoje, apibūdintas metodologinis kritiko darbų spektras; teigiama, kad norint galima išvelgti tam tikrą Šilbajorio kritikos kalbos raidą, bet tai nebūtų esminis dalykas, nes jis iš esmės improvizuoja panašaus teorinio diapazono rusų formalistų, Prahos struktūralistų, anglų-amerikiečių Naujosios kritikos, neostruktūralisto Jurijaus Lotmano metodologinių principų ribose. Kūrinio kalba ir struktūra jam yra būdas kalbėti apie poetinę, moralinę dimensiją. Kiekvienu atveju Šilbajoris stengiasi atskleisti, kaip kūrinyje vyksta įprasto žodžio transformacija į meninę kalbą, t. y. atpažinti individualų (kūrinio, autoriaus) poetinės kalbos kodą. Pavyzdžiui, jis teigia, kad Kazio Bradūno poezijoje vyrauja tik dalinė žodžio metamorfozė, o Jono Aisčio, Henriko Radausko eilėraščiuose forma visada yra tikrasis jų turinys. Iš sovietinės Lietuvos poetų tokia „formalistinė“ metodika tyrinėtojas interpretavo avangardistus, kuriems priskyrė Janiną Degutytę, Vytautą P. Bložę, Sigitą Gedą, Joną Juškaitį, Marcelijų Martinaitį, Gintarą Patacką, Juditą Vaičiūnaitę, Tomą Venclovą, Albiną Žukauską, Algimantą Mikutą. Avangardistais Šilbajoris juos laiko ne pagal jų vertybių sistemą (ši esanti veikiau konservatyvi), o pagal santykį su sovietine ideologija: „Tikėjimas meno laisve, kaipo net teorine galimybe, tos laisvės įgyvendinimo pastangos, einant sovietiško pasaulio dėsniams ‚tiesiai prieš plauką‘ – štai kas sudaro sąlygines avangardinio meno prielaidas dabartinėmis Lietuvos kultūrinio ir politinio gyvenimo sąlygomis“ (*Netekties ženklai*, p. 526). Kalbėdamas apie modernizmo daigus 7-ojo dešimtmečio lietuvių prozoje, formos ir turinio vienybę Šilbajoris rado Icchoko Mero, Juozo Grušo, Apučio, Granausko kūrinuose, kur, pasak tyrinėtojo, egzistuoja jau ne sovietinė, o moralinė tikrovė – tikrasis menininko tikslas. Šilbajoris ir prozos tekstus interpretuoja pagal poetinio teksto šifrą, ieškodamas motyvų aidų, pasikartojimų, o patį tekstą traktuodamas kaip metaforų raštą. Tokia monografijos autorės išvada grindžiama Šilbajorio tekstų apie Ričardo Gavelio, Marko Zingerio, Jurgio Kunčino, Gutausko romanus analize. Šilbajoris paprastai renkasi sudėtingos struktūros, sąlygiškos meninės kalbos kūrinis, kuriuose kalbos funkcija, pasak jo, yra dominuojanti. Čia jis duoda valią savo

vaizduotei, šelmiškai apsidrausdamas, jo žodžiais, „skaitytojo atbalsio“ kritikos teorija. Šilbajoris, poetiškumo analitikas, neslepia, kad kūrinio analizės išeities taškas jam yra estetinis išgyvenimas, pirminis jo, kaip skaitytojo, susitikimas su kūrinium. Labai svarbu, kad vėliau įsijungęs reflektuojantis analitikas, paprastai besidomintis struktūromis, jų santykiais, intertekstualumu ir t. t., nesunaikina to kartą patirto nuostabos ir džiaugsmo išgyvenimo; jis virsta ypatingu Šilbajorio teksto pakilumu, šventiškumu, kuriame esmingai dalyvauja ir humoras.

Tai, kad iš išeivijos literatūros kritikų plačiau pristatomas tik Šilbajoris, o tenykštis kritikos procesas likęs už tyrimo ribų, jokių būdu nereiškia, kad autorė manė jį nenusipelnius akademinio dėmesio – tiesiog monografijoje susitelkta į lietuvių sovietinės literatūros kritikos tyrimus; išimtinis dėmesys Šilbajoriui aiškintinas tuo, kad lietuvių literatūrai (ir sovietinei) skirti jo kritikos darbai jau sovietmečiu buvo palyginti gerai žinomi Lietuvoje ir darė čia didelę įtaką (estetinę, moralinę) ir rašytojams, ir kritikams.

3. IŠVADOS IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ TĘSTINUMAS

Išvados. Sovietinės okupacijos metais literatūros lauko santykis su politinės galios struktūromis pasižymėjo specifiniais bruožais. Šio santykio pobūdis per 50 okupacijos metų kito, ir pagal tai sovietmečio laikotarpį sąlygiškai galima suskirstyti į atskirus periodus: pokario dešimtmetį (1945–1955), kai politinė valdžia įvedė tiesioginį meno valdymą ir literatūros lauko autonomija tapo minimali; po to prasidėjusį vadinamąjį „atlydį“, kai valdžios politika kultūros administravimo požiūriu tapo liberalesnė, ir literatūros laukas tapo sąlygiškai autonomiškas. „Atlydžio“ pabaiga paprastai siejama su Chruščiovo išpuoliais prieš modernųjį meną 1962 metais, bet monografijoje daroma prielaida, kad „atlydys“, tiesa, su „išalo“ atkryčiais, tęsėsi iki 8-ojo dešimtmečio pradžios – sąlygiška jo pabaiga laikomi 1972 metai. Tokia prielaida grindžiama tuo, kad, 1964 metais Leonidui Brežnevui tapus Sovietų Sąjungos Komunistų partijos generaliniu sekretoriumi, ankstesni valdžios nutarimai dėl sugriežtintos ideologinės meno kontrolės tarsi nebeteško reikšmės, o naujojo generalinio sekretoriaus darbo pradžią natūraliai lydėjo liberalumo lūkestis. „Atlydžio“ pabaiga ar „sąstingis“, prasidėjęs 1972-aisiais, truko iki Michailo Gorbačiovo 9-ojo dešimtmečio viduryje paskelbtos *perestrojkos*. Sąjūdžio pradėti revoliuciniai pertvarkymai užbaigė sovietinį okupuotos Lietuvos laikotarpį, o kartu ir cenzūros forma palaikomą literatūros ir jos kritikos ideologinį reglamentavimą.

Negalima vienareikšmiškai teigti, kad chronologinė slinktis Sovietų Sąjungos epilogo link reiškė tolydų režimo silpnėjimą ir kultūros ideologinės priežiūros menkėjimą. Žvelgiant į faktus iš arčiau akivaizdu, kad šioje srityje nebūta jokių nuspėjamų dėsningumų, ir „atlydžiai“ kaitaliojosi su „išalais“ iki pat socializmo dienų pabaigos.

Socialistinio realizmo estetika buvo suvokiama ir apbrėžiama pirmiausia per prieštaros santykį su „senosios estetikos“, t. y. romantinio sąmoningumo, tradicija; menas buvo traktuojamas instrumentiškai, kūrybos vyksmas suprantamas mechanistiškai, kaip racionaliai organizuojamas gamybos procesas, kuriame kūrėjui tenka eilinio atlikėjo vaidmuo. Talento unikalumui, individualumui priešingas kolektyvinis kūrybos pobūdis (įprastu reiškiniu tapo redaktorių „bendra-

darbiavimas“, daugiapakopiai rankraščių svarstymai). Menišškai vertingu kūrinium laikytas tas, kuris atitinka ideologiškai parankias schemas, paklūsta socialistinio realizmo taisyklėms. Buvo reikalaujama realistiškai vaizduoti gyvenimą, nors socialistinis realizmas, kaip normatyvinės estetikos reliktas, veikiau priminė klasicizmo nei realizmo meninę praktiką. „Jei ideologinis mąstymas nustatė savo prielaidą, savo išeitį tašką, patyrimas jau nebetrukdo jam, ir jokia tikrovė nebegali jam padaryti jokios įtakos“, – teigia totalitarizmo analitikė Hannah Arendt (*Totalitarizmo ištakos*, p. 453).

Pirmuoju pokario dešimtmečiu, kai galiojo tiesioginis meno valdymas ir literatūros lauko autonomija buvo minimali, literatūros kritikos funkciją atliko Komunistų partijos funkcionieriai. Buvę trečiafrontininkai, vadinamieji kairiosios orientacijos literatai, kurių dauguma Antrojo pasaulinio karo metu buvo pasitraukę į Sovietų Sąjungą, ir kuriems pokario metais buvo patikėtas literatūrinio gyvenimo organizatorių vaidmuo, taip pat nebuvo tikrieji literatūrinio gyvenimo subjektai. Tuo metu ideologinė reglamentacija buvo tokia stipri, kad nei kritiko individualybė, nei priklausymas vienai ar kitai kartai neturėjo reikšmės. Tie, kam buvo leista dalyvauti literatūriniame žaidime (tuomet jis buvo mirtinai pavojingas), rinktis kitokią nei siūlė partijos ideologai kritikos kalbą ir būti nesunaikintam galimybės nebuvo.

Literatūros kritika, kaip sąlygiškai savarankiška institucija, kaip natūrali literatūros lauko dalis, ėmė rasti tik „atlydžio“ metais, apie 6-ojo dešimtmečio vidurį. Nors Chruščiovo laikų ideologinė retorika beveik nepakito, bet sankcijos, ją pažeidus, jau buvo kitokios: fizinis susidorojimas, kalėjimas, tremtis nebegresė. Buvo galima rinktis, stoti opozicijon, kad ir darant kompromisus, ar konjunktūriškai sutapti su oficialiaja komunistų partijos diktuojama linija.

6-ojo dešimtmečio viduryje, prasidėjus vadinamajam „atlydžiui“, literatūros kritikoje išsiskyrė dvi kritikų grupės: sociologizuojantieji ir estetizuojantieji; metodologija sovietmečiu neišvengiamai virsdavo ideologija. Prireikus šios grupės imdavo kalbėti viena kitos kalba: „estetai“ – sociologizuoti, „sociologai“ – estetizuoti. Ši abipusė priklausomybė tada buvo būtina sąlyga literatūros kritikai egzistuoti.

7–8-uoju dešimtmečiais, literatūroje įsitvirtinus naujai kartai (Geda, Juškaitis, Martinaitis, Vaičiūnaitė, Venclova ir kt.), literatūros kritikoje nesigarsindama kristalizavosi socialistiniam realizmui alternatyvi kritikos kryptis. Tai Kubiliaus atstovaujama hermeneutinė tradicija, kurioje svarbus psichologinis literatūros supratimo aspektas, „skaitytojo prasmė“ pabrėžusi Zalatoriaus, Dau-

jotytės pozicija ir „teksto savaiminę prasmę“ analitiškai skaičiusi struktūralistinė Nastopkos kritika.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, literatūros kritikoje išryškėjo metakritinė tendencija, sustiprėjo jos metodologinė savirefleksija. Metodologiniam literatūros kritikos atsinaujinimui ryškų postūmį darė išeivijos mokslininkų (Greimo, Kavolio, Kelertienės, Šilbajorio ir kt.) darbai. Šalia semiotikos bei fenomenologinės kritikos, naujosios kartos humanitarų dėmesį patraukė postkolonijinė kritika, tarpdalykinės kultūrinės studijos, feministinė kritika.

Mokslinių tyrimų tęstinumas. Sovietmečio literatūros tyrimus tęsiu vadovaudama LLTI mokslininkų grupės projektui „Ankstyvojo sovietmečio lietuvių literatūros tyrimai ir sovietmečio paveldo skaitmeninimas“: rašomi straipsniai, vyksta seminarai – 2009 metų pabaigoje numatoma parengti straipsnių rinkinį. Tolesnėje perspektyvoje – darbas LLTI sovietmečio literatūros tyrimams suburtame mokslininkų centre (SOLITAS), kur numatyta ilgalaikė tyrimų programa, integruojanti įvairių institucijų ir įvairių humanitarinių mokslų kryptių tyrėjus.

4. HABILITACIJOS PROCEDŪRAI TEIKIAMOS PUBLIKACIJOS

Mokslinė monografija

Laiko įkaitė ir partnerė: Lietuvių literatūros kritika 1945–2000, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2002, 296 p. ISBN 9955-475-20-X.

Moksliniai straipsniai

1. „Lietuvių literatūros mokslo ir kritikos svarbiausios tendencijos 1940–1980 metais“, *Lituanistica*, 1995, Nr. 3, p. 88–101. (Duomenų bazės CSA, IBSS International Bibliography of Social Sciences, LABS: Linguistic abstracts online).
2. „Estetai ir ‘sociologai’ sovietmečio lietuvių literatūros kritikoje“, *Literatūra*, Nr. 39-42(1), 2000, p. 21–29. (Modern Language Association International Bibliography).
3. „Sovietmečio literatūros kritika kaip socialinis reiškinys“, *Lituanistica*, Nr. 1(53), 2003, p. 108–120. (Duomenų bazės CSA, IBSS International Bibliography of Social Sciences, LABS: Linguistic abstracts online).
4. „Antano Venclovos literatūros kritika“, *Colloquia*, Nr. 16, 2006, p. 66–80. (Modern Language Association International Bibliography).
5. „Tyliosios rezistencijos’ metafora ir prisitaikymo strategijos sovietmečio literatūros kritikoje“, *Colloquia*, Nr. 19, 2007, p. 58–79. (Modern Language Association International Bibliography).
6. „Savimonės formos Lietuvos dokumentinėje literatūroje“, *Literatūra*, Nr. 50(1), 2008, p. 16–29. (Modern Language Association International Bibliography).
7. „Perimti lyrikos ugnį: Salomėjos Nėries recepcijos ypatumai“, in: *Salomėja Nėris: tarp dainos ir regėjimo*, serija *Colloquia*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, p. 7–18. ISBN 9955-475-89-7.
8. „Žanrai postmodernizmo akivaizdoje: esė ir šiuolaikinis eilėraštis“, in: *Acta litteraria comparativa: Kultūros intertekstai = Cultural intertexts = Inter-*

teksti kul'tūri. Mokslo darbai 1/2006. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2006, p. 191–202. ISSN 1822-5608.

9. „Fenomen esseistiki v sovremennoj litovskoj literature“, in: *Literatūra un kultūra: Process, mijiedarbība, problēmas*, Daugavpils: Saule, 2006, p. 122–128. ISBN 9984-14-319-8.

10. „Estetinės ir etinės vertybės Jono Lankučio literatūros kritikoje“, in: *Jonas Lankutis literatūros kasdienybėje*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006, p. 23–29. ISBN 978-9955-698-33-3;

11. „Pisatel' i kritik – založnik vremeni ili partnior?“, in: *Cilvēka brīvība. Cilvēka balss: Ojāra Vācieša starptautiskā zinātniskā konference*, Rīga: Pils, 2005, p. 37–45. ISBN 9984-9796-2-8.

12. „Rakstnieks un kritiķis – laikmeta ķīlnieks vai sabiedrotais?“, in: *Ibid.*, p. 46–52. ISBN 9984-9796-2-8.

13. „Osnovnije tendenciji razvitija litovskoj literaturnoj kritiki i literaturovedenija v 90-ije g. XX v. “, in: *Aktuālas problēmas literatūras zinātnē*, Liepāja, 2004, Nr. 9, p. 100–114, ISSN 1407-4729.

14. „Erschließungen feministischer Sinnzusammenhänge in der phänomenologischen Kritik von Viktorija Daujotytė“, in: *Feministica Lettica*, Latvijas Universitāte, Nr. 3, 2003, p. 15–26. ISBN 9984-725-57-X.

15. „Literatūrologija kaip būtinoji gintis: Vytauto Kubiliaus fenomenas“, *Darbai ir dienos*, Nr. 29, 2002, p. 255–270. ISSN 1392-0588.

16. „Novyje golosa kritiki v Litve“, in: *Naujos idėjos ir formos Baltijos šalių literatūrose*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, p. 103–110. ISBN 9986-513-61-8.

